

Сасін М.П., Гринько С.А.

ВДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ І ФОРМ ТУРИЗМУ

Харківська державна академія фізичної культури

Анотація.

У статті розглянуто сучасний стан уявлень щодо видової класифікації туризму та здійснено спробу її удосконалення.

Ключові слова: туризм, класифікація, значення, види, форми, критерії, оновлення.

Аннотация.

Сасин М.П., Гринько С.А., Совершенствование классификации видов и форм туризма.

В статье рассматривается современное состояние представлений о видовой классификации туризма и предпринимается попытка ее совершенствования.

Ключевые слова: туризм, классификация, значение, виды, формы, критерии, обновление.

Abstract

Sasin M.P., Grinko S.A., Kharkiv state academy of physical culture, Improvement of classification of the tourism kinds and forms.

Annotation. This article deals with modern conceptions of the tourism typical classification and the author tries to improve this classification concerned.

Key words: tourism, classification, meaning, kinds, forms, criteria, renovation.

Постановка проблеми. Класифікувати, тобто упорядкувати що-небудь за якою-небудь ознакою, критерієм, є одним з важливих завдань у багатьох видах людської діяльності. У разі виявлення й опису цих компонентів з'являється розуміння її загальної структури і сутності.

Не виключенням є і індустрія туризму, яка вийшла з кінця минулого століття на провідні позиції щодо прибутковості, кількості зайнятих в ній працівників і популярності серед населення планети (за прогнозами Всесвітньої туристської організації (ЮНВТО) кількість мандрівників у світі до 2020 року зросте до 1,6 -1,8 млрд. осіб на рік, що означає збільшення туристських відвідувань у 2,4 рази в порівнянні з 2000-м роком. При цьому доходи від туризму вже в 2010 році складуть 1550 млрд. доларів США, тобто в 3,3 рази перевищать рівень 2000 року, а до 2020 року прогнозується збільшення доходів до 2000 млрд. доларів США. Щорічно в цій сфері створюється близько 3 мільйонів робочих місць (наприклад, на ринку робочих місць Європейського союзу 13 % займає туризм) [1, 11, 17, 18].

У сфері гостинності туристських комплексів зайнято більше 200 мільйонів осіб, що складає 8 % від всієї кількості існуючих робочих місць. Створення одного робочого місця у сфері туризму обходиться в 20 разів дешевше, ніж у сфері виробництва, і вже через 12-15 років у сфері туризму і суміжних галузях може працювати вже від 750 мільйонів до 1 мільярда 500 мільйонів робітників [2, 5, 17].

Ці вражаючі показники, на нашу думку, досягнуті багато в чому завдяки сформованій великій різноманітності видів і форм туризму. Кожному мешканцю земної кулі в обставинах, що склалися, легко знайти нішу для себе в цій багатообразній сфері (чи то організація турів, робота на підприємствах інфраструктури галузі, або тільки участь у різноманітних поїздках і подорожах, що підпадають за визначенням під розряд туристських), названій компетентними фахівцями феноменом 20 століття.

Класифікація в туризмі визначає виявлення його окремих форм і видів залежно від основного показника - критерію. [2, 8]

Наявність класифікації видів туризму допомагає досконаліше вивчити розвиток туризму, його видозміни й основні тенденції. Вона має важливе значення для його практики, дозволяє упорядкувати знання і глибше пізнати суть світового туристського обміну, вирішувати проблеми його територіальної організації, планувати розвиток матеріальної бази, виявляти попит і формувати ринок туризму, виробляти й реалізовувати туристський продукт. Зі зміною вимог, що пред'являються до обсягу і якості туристських послуг, та появою нових видів і форм туристської діяльності, класифікація постійно знаходиться в процесі вдосконалення і не може вважатися остаточною.

Туризм складне і багатопланове поняття, у зв'язку з чим досить важко виділити форми і види туризму в їх чистому вигляді, саме тому немає в світі єдиної класифікації цих компонентів, і тому багато фахівців використовують різні її види та модифікації.

Виявлена суперечність між важливим значенням класифікації видів і форм туризму для розвитку туристської галузі і не в повній мірі скоординованій її видовій структурі у наш час, і спонукало нас до пошуку можливості вдосконалення наявних класифікацій з урахуванням змін в туристських інтересах, розвитку суспільства в цілому і туристської індустрії зокрема.

Мета роботи – на підставі інтеграції наявних у сучасній літературі варіантів класифікацій видів і форм туризму та показників розвитку галузі запропонувати удосконалену її модель.

Завдання дослідження:

1. узагальнити сучасні відомості про класифікацію видів і форм туризму і на цій основі запропонувати шляхи її вдосконалення;
2. дати стислий опис елементів запропонованої моделі.

Методи дослідження. Аналіз літературних джерел, методи соціологічних досліджень і системного аналізу, метод експертних оцінок.

Результати дослідження. Змістовний аналіз вітчизняних і зарубіжних літературних джерел показав, що на сьогодні існує достатньо велика кількість

фахівців, що роблять спроби класифікувати туризм за його видами, формами і типами, використовуючи при цьому ті або інші критерії [1, 2, 7, 8].

У літературі існують описи класифікацій туризму, засновані на різних ознаках. Одні з них відносяться до туристської подорожі і дозволяють описати її, виходячи з організації, переліку пропонованих послуг, тривалості й дальності поїздки. Інші характеризують туриста з демографічної і соціально-економічної точок зору: за видом використовуваних ресурсів, за джерелами фінансування, за віковим складом, за кількістю учасників подорожі, за способом організації подорожі, за способом розміщення туристів, за видом використання транспортних засобів та ін. [1, 2, 4, 8, 11, 14, 15].

Так, наприклад, Кифяк В.Ф. класифікує види туризму за такими ознаками: мета подорожі, часові, територіальні характеристики, індивідуальні запити та фінансові можливості клієнтів [9].

Любіцева О.О. вважає за доцільне розділяти їх на види відносно мети подорожі і на форми, які щодо організаційних заходів класифікуються за масштабністю, видами транспортних засобів мандрівників, способами подолання маршрутів турів, типами маршруту, набором послуг, класом обслуговування, строками подорожі, сезонністю, кількістю учасників [10].

Александрова А.Ю. для класифікації вибрала такі ознаки, як: вид використовуваних природних ресурсів, джерела фінансування, віковий склад учасників подорожі, кількість учасників подорожі, спосіб організації подорожі, спосіб розміщення туристів, вид використовуваних транспортних засобів, дальність поїздки, тривалість подорожі, ритмічність туристських потоків [1].

Існують також класифікації видів і форм туризму в офіційних нормативно-правових документах.

ЮНВТО всі форми туризму поділяє на лікувальний туризм (лікування на курорті); рекреаційний туризм (спорт, відпочинок, розваги); екскурсійний туризм (знайомство з визначними пам'ятками); науковий туризм (участь у конгресах, семінарах); діловий туризм (ділові зустрічі); етнічний туризм (побачення з родичами).

Ця організація, що очолює світовий туристський рух, також рекомендує, залежно до головної мети, підрозділяти поїздки на такі групи: дозвілля, рекреація і відпочинок; відвідини знайомих і родичів; ділові і професійні цілі; лікування; релігія, паломництво; тощо [17, 18].

У збірці «Русский турист» [13] подано іншу, конкретнішу класифікацію:

- за ступенем організованості: «дикий» (неорганізований), самодіяльний і організований (плановий);
- за віковою ознакою: дитячий, юнацький, молодіжний, дорослий, серед немолодих;
- за видом рухової діяльності: пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний, парусний, комбінований;
- за метою: спортивний, пізнавальний, дослідницький, навчальний, екологічний, комбінований;
- за соціальною ознакою: серед інвалідів, сиріт, осіб, що навчаються і ін.

У іншій класифікації [16] типи туризму поділяють за цільовою функцією, мотивами і результатами занять туризмом: спортивний, рекреаційний, реабілітаційний, професійно-прикладний, навчальний, культурно-пізнавальний, екскурсійний, краєзнавчий, пригодницький, експедиційний, діловий, комерційний, комбінований.

У федеральному законі "Об основах туристической деятельности в Российской Федерации" подані визначення таких видів туризму:

- туризм внутрішній - подорожі в межах Російської Федерації осіб, що постійно проживають в Російській Федерації;
- туризм виїзний - подорожі осіб, що постійно проживають в Російській Федерації, в іншу країну;
- туризм в'їзний - подорожі в межах Російської Федерації осіб, що не проживають постійно в Російській Федерації;
- туризм соціальний - подорожі, субсидійовані із засобів, що виділяються державою на соціальні потреби;
- туризм самодіяльний - подорожі з використанням активних способів пересування, які організуються туристами самостійно [14].

У законі України «Про внесення змін до закону України «Про туризм» [7] виділяються наступні організаційні форми туризму: міжнародний і внутрішній туризм.

До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм - подорожі в межах України осіб, що постійно не проживають на її території, і виїзний туризм - подорожі громадян України і осіб, що постійно проживають на території України, в іншу країну.

Слід зазначити, що у світовому масштабі один і той же турист може бути класифікований як той що в'їжджає, і як той, що виїжджає, залежно від країни щодо якої описується його переміщення (відповідно, країна призначення туриста і країна його мешкання).

Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України і осіб, що постійно проживають на її території.

Залежно від категорій осіб, що здійснюють туристські подорожі (поїздки, відвідини), їх цілей, використовуваних чи відвідуваних об'єктів або інших ознак в Законі виділяються такі види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб літнього віку, для інвалідів, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний.

Проте це далеко не вичерпний список. У літературних джерелах зустрічається ще немало різних класифікацій, які виділяють безліч видів і форм туризму, які більше чи менше відображають реальний стан сучасної туристської галузі [1, 2, 5, 8, 10, 11, 17]. Але туріндустрія не стоїть на місці і постійно змінюється в плані збільшення кількості видів, а відповідно і класифікаційних ознак, тому розібратися в їх різноманітності стає все складнішим завданням.

У зв'язку з цим у нашому дослідженні після вивчення й аналізу літературних джерел, проведених експертних дослідів і соціологічних досліджень, була запропонована удосконалювана класифікація видів і форм туризму, яка на сьогоднішній день повинна найбільш повно й адекватно відображати його дійсну структуру і представляти всю різносторонність і розвиненість.

Як відомо [7, 12], туризм слід визначати як тимчасовий виїзд особи з постійного місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових або інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування, а турист – це особа, що здійснює подорож по Україні або в іншу країну з не забороненої законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року, без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності і із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін.

Необхідність виділення серед величезної різноманітності подорожей певних класифікаційних груп полягає в тому, що конкретний вид туризму багато в чому визначає набір послуг з туру, ціноутворення, характер діяльності організатора поїздки, специфіку приймаючого регіону, роботу з маркетингу і багато інших параметрів, що представляють ключові позиції діяльності щодо управління туристським бізнесом.

На сьогоднішній день фахівці виділяють безліч видів і напрямів у туризмі, які інтенсивно розвиваються, постійно поповнюючись новими компонентами. Це відбувається в першу чергу завдяки все зростаючій обізнаності і підвищеній вимогливості до подорожей, які обирають сучасні мандрівники. Туроператорам доводиться організовувати все більш витончені подорожі до все більш екзотичніших, нерідко екстремальних і досить небезпечних куточків земної кулі (подорожі до гирл «сплячих» вулканів, проведення уїкендів у в'язницях, перебування в племенах „людоїдів”, проведення свят і рольових ігор в печерах, підземних міських комунікаціях, сплави на плотах по бурхливих гірських річках і водоспадах і т.д.). Стрімкий розвиток науки і техніки відкриває нові можливості для індустрії туризму (тури в підводні міста, космічний туризм і ін.).

Для того, щоб найраціональніше і повно класифікувати види туризму, в першу чергу необхідно відповісти на такі запитання:

- де проходитиме подорож (країна прибуття, дальність подорожі, обсяг території);
- коли проходитиме подорож;
- хто подорожуватиме (який вік, яка соціальна приналежність, який рівень доходів, стать, сімейний стан, рівень освіти, місце постійного мешкання, релігійні переконання і т.д.);
- з ким він подорожуватиме;
- з якою метою він подорожуватиме;
- який спосіб пересування і на якому виді транспортних засобів проходитиме подорож;
- який буде засіб розміщення під час подорожі;
- хто організовуватиме подорож;

- як довго продовжуватиметься подорож;
- у який час буде організовано подорож;
- які джерела фінансування подорожі і так далі.

Все вищевикладене дало можливість авторам запропонувати один з можливих варіантів видової класифікації туризму, який схематично представлений на рис. 1.

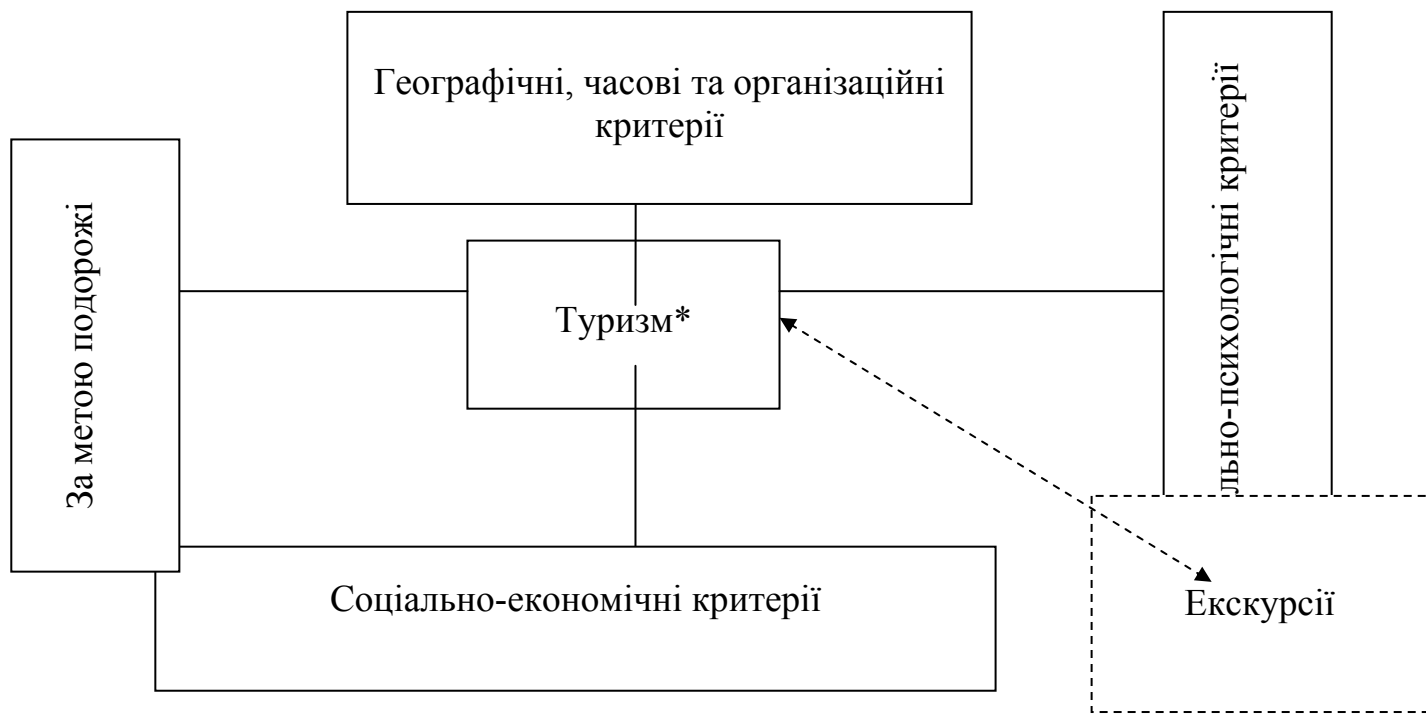

Рис. 1 Класифікація видів туризму

* Однією з особливостей класифікації видів і форм туризму є те, що залежно від обраної класифікаційної ознаки один і той же тур може належати до різних типів, видів і форм одночасно (наприклад, молодіжному і пізнавальному або конгресному й груповому). Таким чином, сім'я громадян України з 2-х осіб віком 25 років, що проживає в м. Харкові, працює після закінчення вузу на одному з державних підприємств економістами, вирішила здійснити подорож в літній період на курорт до Туреччини строком на 12 днів з метою відвідин місцевих визначних пам'яток, при цьому знаходячись у тарифній відпустці, і замовивши тур через місцеву турфірму, яка надасть їм квитки на переліт туди і назад літаком, номер в недорогому готелі, низку супутніх послуг (3-х разове харчування, екскурсії, оренду автомобіля і так далі), здійснюватиме подорож, яка залежно від різних критеріїв оцінки може одночасно кваліфікуватися як: міжнародний, дальній, виїзний, внутрішньоконтинентальний, готельного типу, молодіжний, змішаний (за статевою ознакою) туризм в період тарифної відпустки, з використанням традиційних транспортних засобів (авіатуризм і автомобільний туризм, з використанням авто на прокат) і пішки по землі, піску і горам, організований, плановий, курортний, пізнавальний, активний, соціальний, недорогий індивідуальний тур середньої тривалості в основний сезон, для сімей без дітей, жителів великих міст, з вищою освітою, держслужбовців, працівників розумової праці, організованих масових туристів, активних і цілеспрямованих осіб в місцевість іншої мовної групи, із стабільним економічним і кримінальним станом

Усі ці різновиди туризму повинні бути відображені в статистичній звітності туризму, яка дозволить виділити найбільш розвинені і перспективні з них.

У зв'язку з цим для детальнішої сегментації мандрівників за видами туризму туристським фірмам можна запропонувати заповнювати певну форму, максимально повно відображаючи інформацію про самих мандрівних і про їх переваги.

Також їм доцільно буде вести загальну зведену таблицю видів турів, що найчастіше купують у фірми.

Практична реалізація запропонованих вище заходів дозволить визначити той сегмент туристів, який найчастіше звертається за послугами до турпідприємства, і виявити найбільш перспективні напрями діяльності фірми, що буде однією зі складових її маркетингової діяльності.

Класифікація видів туризму за головною метою подорожі. У класичному трактуванні туризму закладена одна з найпоширеніших ознак його класифікації - це диференціювання видів туризму за цільовою спрямованістю. Дана ознака лежить в основі класифікацій Всесвітньої туристської організації (ЮНВТО) [18], Біржакова М.Б. (2001) [2], Квартального В.А. (2000) [8], Федотова Ю.Н., Востокова І.Е. (2002) [16] і ряд інших авторів.

Дані про мету поїздки необхідні для визначення споживання і витрат відвідувачів. Рекомендується збирати дані про головну мету поїздки, яка визначається як «мета, у відсутність якої дана поїздка не відбулася б». У

багатьох випадках додаткова мета поїздки також має велике значення, і доцільно включати її в дослідження з метою виявлення попиту на специфічні послуги, наприклад, поєднання відпочинку і ділових цілей, поєднання відвідин знайомих (родичів) і відпочинку, але тільки одна з них буде домінуючою (див. рис. 2).

Наприклад, ЮНВТО [18], для зручності статистичного обліку відвідувачів, подорожі за туристською метою були об'єднані в декілька блоків: дозвілля, рекреація, відпочинок; відвідини родичів і знайомих; ділові і професійні цілі (участь в ділових зустрічах, конференціях, конгресах і так далі); лікування; поклоніння релігійним святиням (паломництво); інші туристські цілі.

Для впорядкування цільової спрямованості Александрова А.Ю. [1] пропонує виділити тільки дві групи туризму - рекреативно-анімаційний і діловий туризм. Туризм з метою розваги і відпочинку об'єднує всі види турів з різною змістовною і організаційною спрямованістю. Діловий туризм - подорож зі службовими цілями без отримання прибутків за місцем відрядження.

За метою подорожі

- науковий;
- діловий;
- конгрес-туризм;
- курортний;
- рекреаційний;
- екскурсійний;
- релігійний (паломницький);
- етнічний, ностальгічний;
- освітній;
- лінгвістичний;
- культурно-розважальний;
- комунікаційний;
- бальнеологічний
- лікувально-оздоровчий;
- пізнавальний;
- круїзний;
- на змагання**, концерти та ін. (участь та відвідування);
- фестивальний;
- промисловий (сафарі, мисливство, рибальство і т.д.);
- екологічний, стійкий***, краєзнавчий;
- шоп-туризм;
- ознайомчий, рекламний;
- тематичний (місяцями бойової слави та ін.);
- пригодницький («пошук скарбів», тури-загадки (mystery tour), секс-туризм і т.д.);
- екстремальний (ядерний, космічний, на місця катастроф та незвичних явищ природи та ін.);
- екзотичний (в племена, до вулканів, водоспадів, затонулих кораблів та ін.)
- спортивний (див. мал. 8) і т.д.

Діловий

З метою розваг та відпочинку

****** Необхідно зазначити, що трактування деяких видів туризму різними авторами неоднозначне. На думку Александрової А.Ю. (2002), воно носить дискусійний характер. Багатьма дослідниками [1, 2, 9, 10] в даний момент часу не зовсім точно даються визначення тим або іншим видам класифікації, що вносить деяку плутанину при визначенні приналежності туру до того або іншого виду. Так, наприклад, під спортивним туризмом розуміють виїзд громадян з метою участі чи відвідин різних змагань або спортивних заходів. Сеселкіним А.І. (2002) запропонована диференціація спортивного туризму як вид спорту, як вид туристської діяльності, що забезпечує масові спортивні заходи з наданням послуг спортивним колективам, уболівальникам і глядачам цих заходів і на походи та подорожі з активними способами пересування, але без спортивної мети, хоча ми знаємо, що під спортивним туризмом мається на увазі упорядкована система документально встановлених видів і їх критеріїв оцінки (див. рис. 7). А те, що багато авторів називають нібито спортивним туризмом, доцільніше було б позначити як окремий вид подорожей з головною метою «спортивні заходи (участь або відвідини)».

******* Поняття «Стійкий туризм» виникло порівняно недавно у зв'язку з глобальною концепцією стійкого розвитку людства.

У туризмі принципи стійкості були сформульовані ЮНВТО і Всесвітньою радою з подорожей і туризму. Вони зводяться до екологічної, культурної, економічної стійкості, а також стійкості для місцевих співтовариств. Стійкість у туризмі означає невиснажливе використання природного і культурного потенціалу на основі програмно-цільового підходу до розвитку туризму; перехід підприємств туризму на ресурсозберігаючі технології, скорочення виробничих відходів; залучення місцевого населення до процесу ухвалення рішень відносно розвитку туризму за допомогою консультацій; партнерство у взаєминах суспільного і приватного секторів; сприяння туризму соціально-економічному підйому окремих територій і цілих держав.

Розповсюдження принципів стійкого розвитку в практиці туристської діяльності відбувається під впливом споживчого попиту. Інформованість населення про стан навколишнього середовища і екологізація свідомості людей приводять до того, що екологічна ситуація і рівень безпеки, слугує одним з головних критеріїв вибору місця і форми відпочинку. Ця тенденція виявляється в зростанні попиту на альтернативні види туризму, зокрема екологічний туризм.

Розвиток цього порівняно нового виду туризму вирізняє три головні особливості: частина доходів, отриманих від обслуговування туристів, залишається на місцях і спрямовується на охорону природи; дотримання природоохоронних вимог виводиться у ранг основного закону; туристська поїздка здійснюється з дослідницькими цілями [2].

Соціально-економічні критерії. У час глобального економічного, політичного і соціального співробітництва, а також переходу суспільства на нові ринкові відносини, питання обліку соціального статусу громадян і приналежності їх до тієї або іншої групи щодо рівня прибутків стають все

більш важливими і актуальними. У зв'язку з цим, виділення у видовій класифікації туризму, як одного з пріоритетних і перспективних видів економічної діяльності в суспільстві, сегменту соціально-економічних критеріїв (див. рис. 3), є, на нашу думку, досить доцільним та відповідаючим запитам суспільства і ринку рішенням.

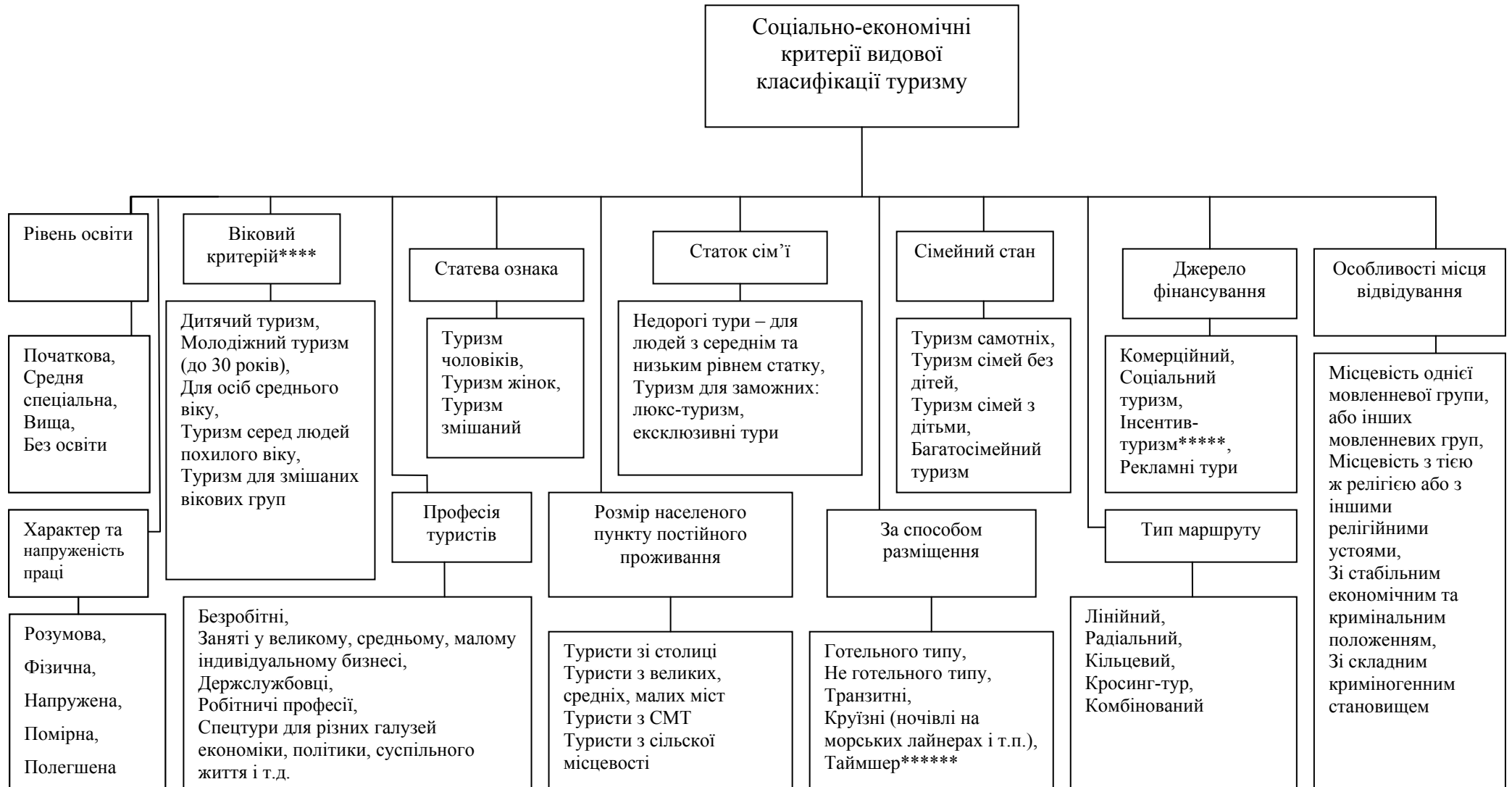

Рис. 3 Соціально-економічні критерії видової класифікації туризму

**** Для цілей туризму і статистики також виділяють такі вікові категорії: 0-2 року - інфант (немовля); 3-12 років - дитина; 14-18 років - школяр; 18-25 років - молодь; 18-25/26/28 років - студенти; 26-44 - дорослі; 45-64 років - дорослі 2-о віку; 65 років і старше - пенсіонери.

Для планування туризму вік важливий для оцінки вибору активності способу і виду туризму, та як економічна категорія, що характеризує економічну залежність або самостійність мандрівника [1,2].

***** Інцентів-тур (*incentive tour*), заохочувальний тур, що надається організацією для преміювання, (заохочення) своїх працівників. Доплачується або частина туру, або вся вартість пакету послуг. Іншим видом інцентів-туризму є організація подорожі на базі мінімального турпакету з наданням великого вибору додаткових послуг на місці. Фірма, організуюча подорож, отримує відповідний відсоток доходу від усіх додаткових послуг, консультацій і допомоги в організації дозвілля, розваг і відпочинку [2].

На відміну від масових турів інцентів-програми розробляються під конкретного корпоративного замовника і, як правило, припускають висококласне розміщення та обслуговування на маршруті. Хоча в загальному туристському потоці, наприклад до Іспанії або Франції, «преміювані» туристи складають всього 5-7 %, частка інцентива в доходах країн від туризму значно більша. Це пояснюється високою вартістю інцентів-програм в порівнянні зі звичайними турами.

***** Таймшер (timeshare) - буквально «розділення часу» - спільне володіння нерухомістю (кондомініум) в туристському бізнесі з можливістю користуватися нею впродовж певного часу, пропорційно грошовому внеску [5].

Соціально-психологічні критерії. З кожним роком запити мандрівників, на думку багатьох дослідників і працівників тургалузі, стають все різноманітнішими, а вимоги до організації і проведення турів все більш високими у зв'язку з їх все зростаючою обізнаністю і накопиченим попереднім досвідом подорожей. У сучасних умовах високої конкуренції в туристському бізнесі в усьому світі турфірмам обмежуватися пропозицією лише тільки класичних турів за давно розробленими маршрутами з незмінною програмою надання послуг, одноманітним набором розваг і так далі, економічно не доцільно. Вони повинні постійно йти в ногу із запитом споживачів, обов'язково враховуючи їх психологічні особливості і відстежуючи «модні» тенденції розвитку напрямів сучасного туристського руху. Тому виділення й облік в загальній статистиці соціально-психологічного критерію видової класифікації туризму (див. рис. 4) продиктоване виключно умовами часу і запитом ринку.

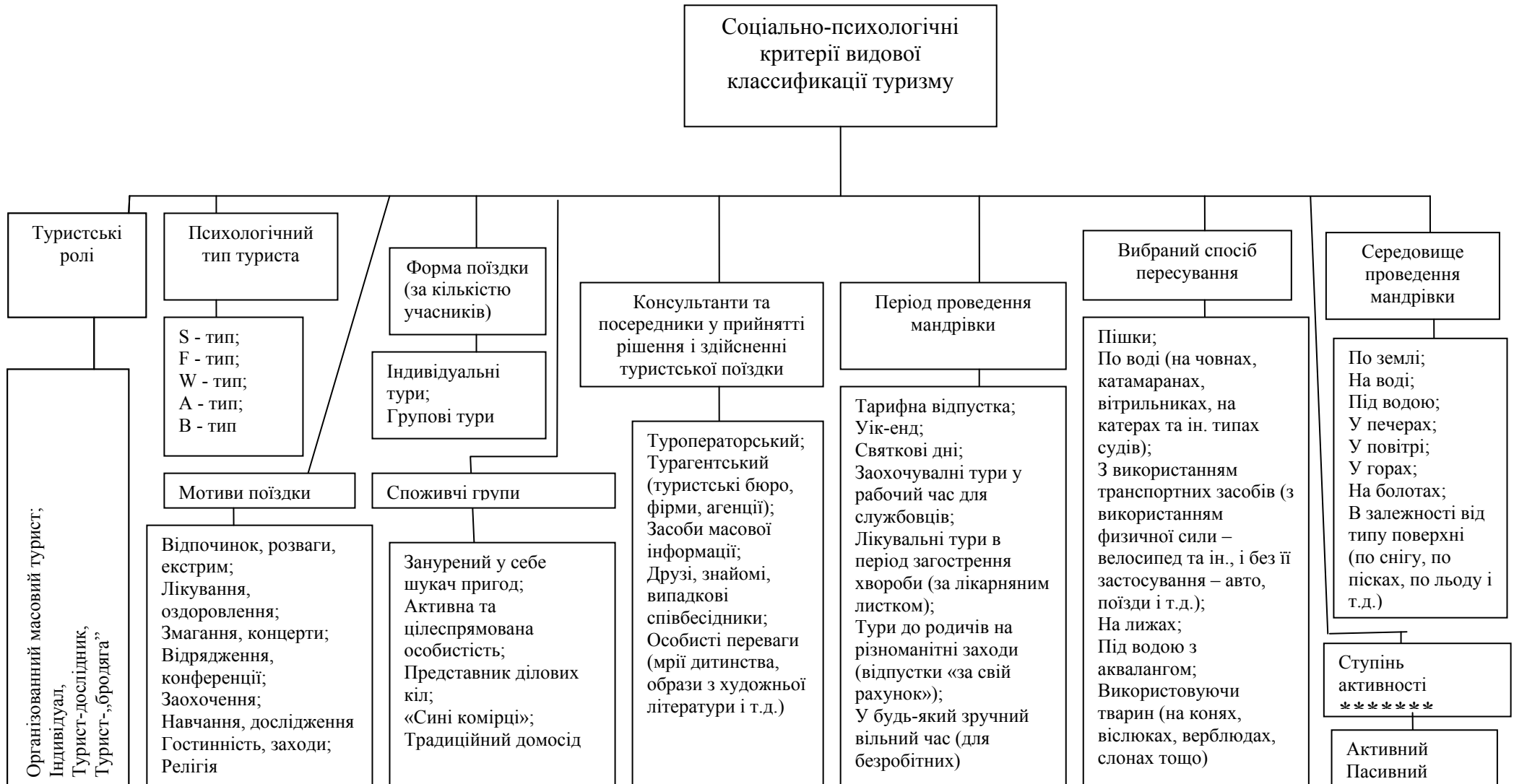

Рис. 4 соціально-психологічні критерії видової класифікації туризму

***** Активний – з використанням активного способу пересування маршрутом подорожі (спортивний, курортний, екстремальний і так далі); пасивний - не роблячи надмірних фізичних навантажень (авіатуризм, круїзи на морських лайнерах і так далі).

Але існує також і інша характеристика понять активного і пасивного видів туризму, яка притаманна тільки міжнародному, комерційному туризму. Згідно їй, активний туризм - це приїзд іноземних туристів, які, оплачуючи товари і послуги, забезпечують надходження валюти до бюджету приймаючої країни і тим самим активізують її платіжний баланс, і відповідно пасивний – це виїзд туристів, пов'язаний з відтоком національної грошової одиниці з країни їх постійного місця проживання (міжнародні платежі таких туристських операцій фіксуються в пасиві платіжного балансу країни-постачальника туристів) [1, 11].

Важливими також є такі критерії, як рівень здоров'я (абсолютно здорові, практично здорові, хворі без видимих порушень, особи різних груп інвалідності), рівень фізичної підготовки мандрівників (спортсмени, люди з відмінною, гарною, задовільною, слабкою фізичною підготовленістю) і так далі.

Географічні, часові й організаційні критерії. Виділення даних критеріїв доцільне у зв'язку з важливістю оцінки напряму виїзних потоків туристів, виявлення основних типів подорожей за терміном перебування туристів. Так само особливе значення має облік показників ефективності роботи туристських підприємств, що дозволить дати оцінку розвиненості і перспективам розвитку туристської галузі в державі.

Класифікація видів туризму за даними критеріями представлена на рисунку 5.

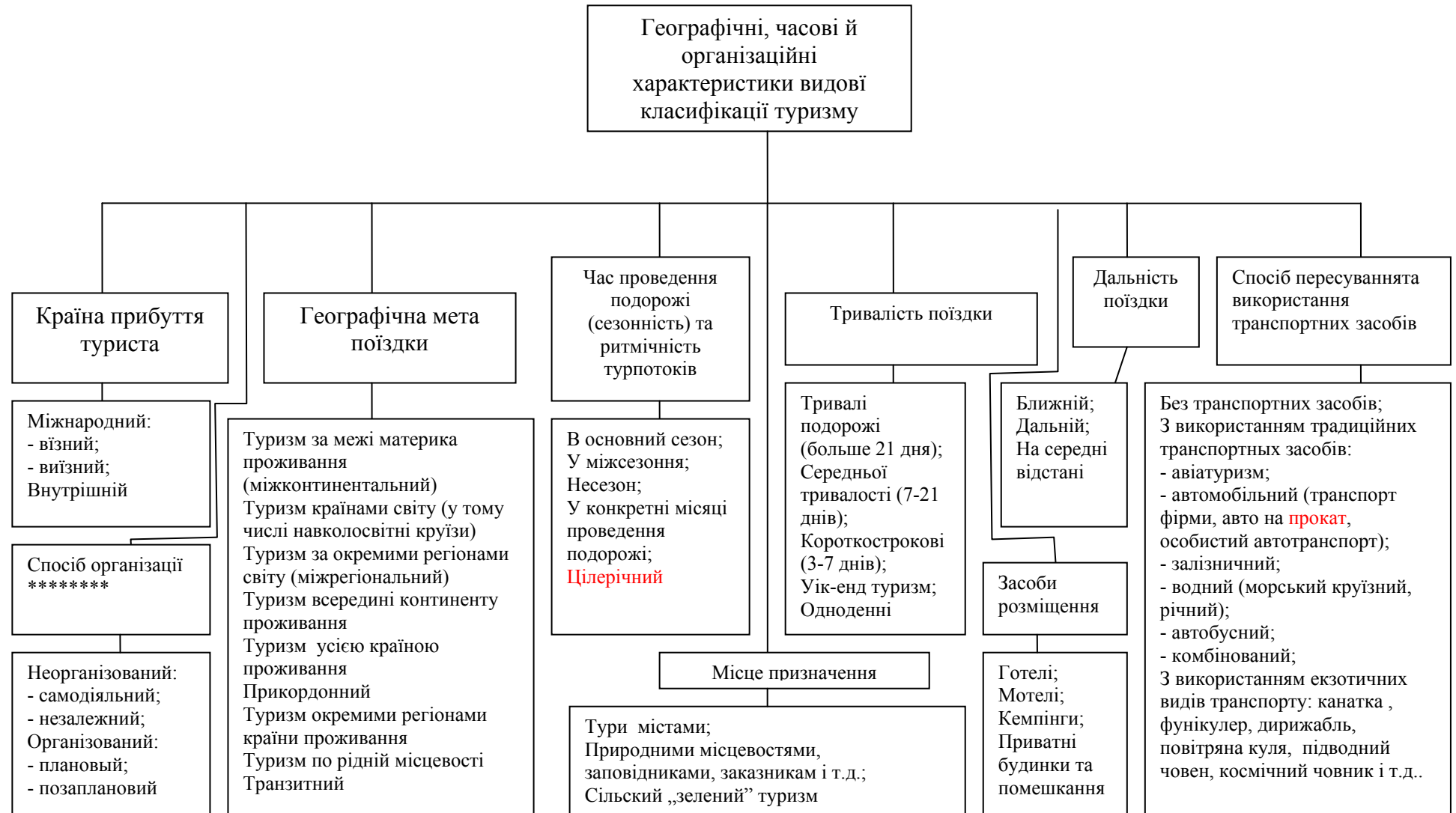

Рис. 5 Географічні, часові та організаційні характеристики видові класифікації туризму

***** Класифікація туризму за способом організації також підтримується багатьма дослідниками (Квартальнов В.А. [8]; Біржаков М.Б. [2]; Александрова А.Ю.[1]). Вони виділяють самодіяльний і плановий туризм. Наприклад, на думку Александрової А.Ю. (2002), самодіяльний туризм можна іменувати неорганізованим, а плановий - організованим.

Поняття «плановий» туризм приймається однозначно всіма авторами. Під ним розуміються будь-які види туризму, що розробляються і реалізуються організаторами туризму. Плановий туризм регулюється державою за допомогою законодавчих і нормативних актів. Він складає основу індустрії масового туризму.

Що стосується самодіяльного туризму, то його трактування неоднозначне. Якщо туристи обходяться при організації своєї подорожі без участі організаторів туризму, в цьому випадку - це самодіяльний туризм. Він ґрунтується на діяльності індивідуумів, малих туристських груп, добровільних туристських об'єднань, спілок і туристських клубів, які на добровільній основі беруть участь в організації і здійсненні туризму.

Довгий час даний вид туризму існував як могутній суспільний рух у Радянському Союзі, а згодом і в Україні. Але даний рух об'єднував тільки туристів, що беруть участь у спортивних, краєзнавчих, екологічних походах і експедиціях, що брали участь в різних зльотах, фестивалях і змаганнях (Штюрмер Ю.А., 1982, 1983; Петровський В.С., 1983; Ганопольський В.І., 1987; Шабанов А.Н., 2000; Вяткин Л.А., 2001).

Суспільний рух не може повністю відображати суть даної класифікації, оскільки самодіяльний туризм повинен включати всі можливі подорожі, здійснювані на добровільній самодіяльній основі без участі організаторів туризму. По суті всі самостійно організовані заходи незалежно від мети, з відвідинами місця тимчасового перебування належатимуть до самодіяльного туризму. Отже, самодіяльними туристами можна вважати і "дикунів" курортників, і спортсменів, що беруть участь у тренувальних зборах, та інші категорії туристів, що обходяться без допомоги організаторів туризму. Тому думка Козирева В.М. (2000), Квартальнова В.А. (2001), Ільїної Є.Н. (2002) та ін., що самодіяльний туризм це тільки подорожі з використанням активних способів пересування, де туристи беруть участь в категорійних спортивних походах, зльотах, фестивалях, вельми одностороння.

Екскурсійна діяльність. До складу туристських послуг, згідно міжнародних стандартів, зараховуються екскурсії, походи і подорожі. Екскурсія може бути надана як екскурсантові, так і туристові.

Екскурсія - туристська послуга, яка забезпечує задоволення духовних, естетичних, інформаційних і інших потреб туриста або екскурсанта.

Екскурсант - тимчасовий відвідувач, який знаходиться менше 24 годин в країні або на об'єкті відвідин.

Екскурсійна діяльність - діяльність по організації подорожей, які не перевищують 24 години, у супроводі фахівця-екскурсовода із заздалегідь складених маршрутів, з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, з видатними місцями і тому подібне.

Під час екскурсії учасники мають можливість пізнавати навколишній світ, природні явища й утворення, історичні ситуації, побутові елементи, надбання й досягнення місцевості тощо.

Функціональне призначення екскурсії - відпочинок і дозвілля, підвищення пізнавального і культурного рівня, спілкування [2, 8].

Екскурсійна діяльність має свої характерні ознаки: зміст, тематику, склад учасників, місце проведення, тривалість за часом, форму проведення, спосіб пересування (див. Рис. 6).

Спортивний туризм. Особливе місце для ВНЗ, підлеглих Міністерству України у справах сім'ї, молоді і спорту, в цій структурі посідає спортивний туризм (у тому числі і для ХДАФК, в якій вже декілька років відкрито й успішно функціонує спеціалізація «Спортивний туризм», що готує тренерів-викладачів зі спортивного туризму під беззмінним керівництвом відомого туриста і педагога, заслуженого мандрівника Росії, професора Булашева О.Я.).

Діяльність учасників даного виду туризму спрямована на постійне вдосконалення в подоланні природних перешкод, що означає не тільки фізичне вдосконалення, але й придбання комплексу знань і навиків, необхідних для грамотного й безпечного перебування в природному середовищі та безаварійного переміщення людини пересічною місцевістю зі складним рельєфом. [3, 8].

На думку багатьох дослідників [3, 4, 6, 10, 16], спортивний туризм є ефективним засобом оздоровлення і виховання населення. До недавнього часу він залишався прерогативою тільки країн колишнього СРСР (угоди між країнами СНД і Балтії про взаємну співпрацю і про створення Міжнародного туристсько-спортивного союзу (МТСС) – підписано в 1990 р.). Нещодавно, у зв'язку з процесами загальної глобалізації суспільства й популяризацією туризму в світі була заснована Міжнародна федерація спортивного туризму (1997 р.), а досвідом організації і проведення спортивних туристських походів і змагань почали серйозно цікавитися дослідники з інших країн (Китай, Польща та ін.) [4, 6].

Класифікація спортивного туризму, характерна для України, відображена на рис. 7 (на рисунку представлені кількісні показники основних критеріїв класифікації маршрутів спортивних походів, які використовуються для пішохідного туризму, оскільки цей вид є найбільш доступним і масовим для мандрівників нашої країни).

Види спортивного туризму були виділені в процесі практики проведення походів залежно від обраного способу, засобів пересування, так само від рельєфу місцевості, на якій проводиться похід. Їх видова структура й розрядні вимоги до них закріплюються Єдиною спортивною класифікацією (ЄСК) України на подальші чотири роки після її ухвалення й доступні для користування в інформаційних матеріалах ФСТУ.

У практиці зустрічаються і комбінації видів: наприклад, організовується пішохідний похід з елементами гірської техніки, або пішохідний похід з подоланням водних перешкод, сплавом гірською річкою.

У країні намічається виділення і включення в ЄСК також інших видів спортивного туризму. Наприклад, вже проводяться окремі походи і навіть розробляються правила кінного і підводного туризму.

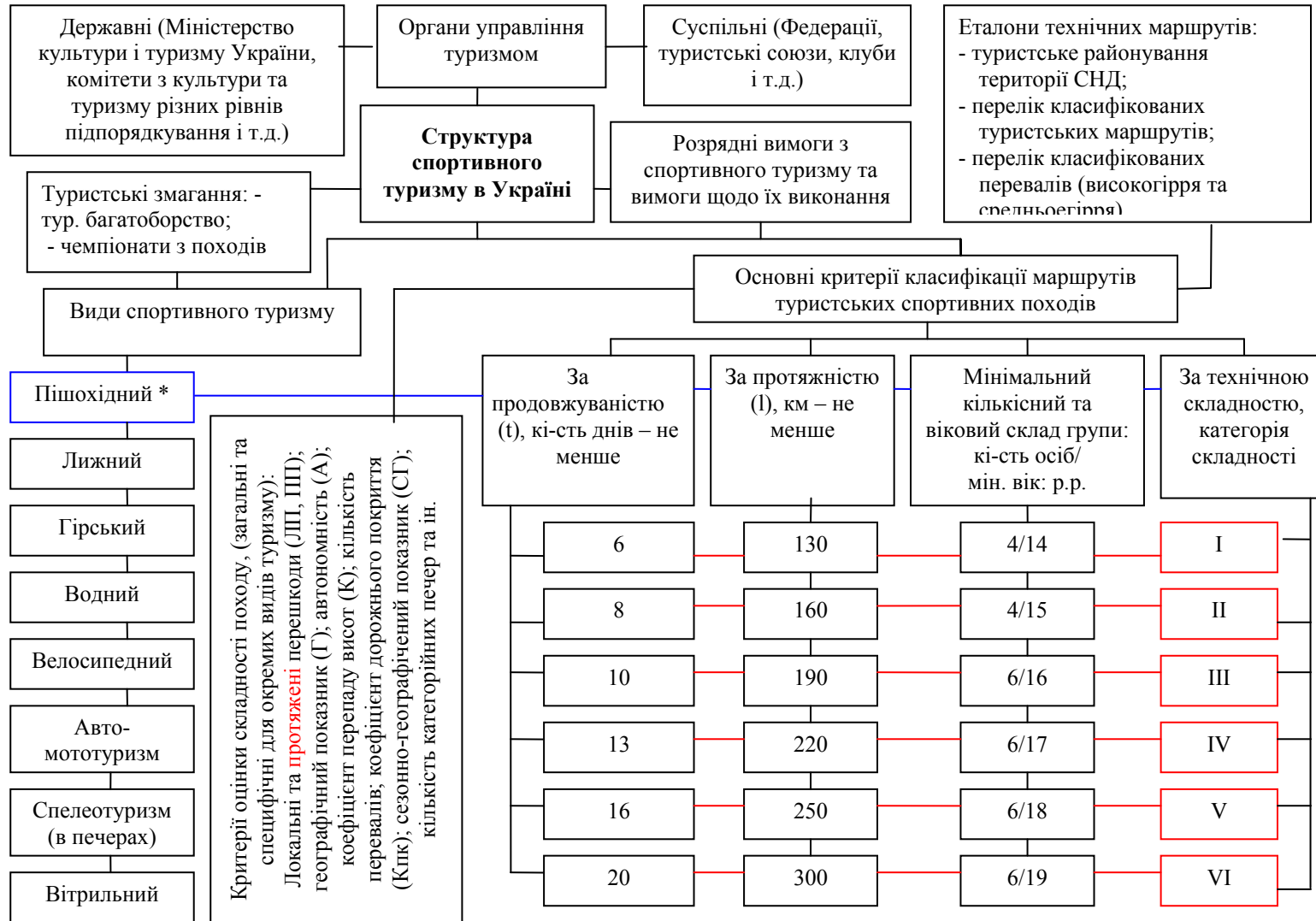

Рис. 7 Структура спортивного туризму в Україні

Неприйнятні для сучасного світу такі види як секс-туризм і вивіз на роботу (де основною метою виступає насильницьке використання одних людей іншими для сексуального або трудового рабства, що нерідко поєднуються з нелюдським ставленням), різновиди військового туризму (наприклад, поїздки з метою вбивства людей у зоні бойових дій), організація турів в іншу країну для пологів з подальшою продажою дитини та інші подібного роду поїздки і подорожі, що суперечать суспільній моралі, конституції держави і законам по захисту прав людини.

Запропонована вище класифікація не є вичерпною, має динамічний характер (здатна видозмінюватися з часом і на основі соціально-політичних змін у суспільстві), і через певний час може бути істотно розширена, оскільки в практиці соціально-культурного життя постійно виникають нові типи, види і форми туризму (Власов А.А., 1974; Суслов Ф.П., Вайцеховський С.М., 1993; Куліков В.М., 1997; Квартальнов В.А., Романов А.А., 1998; Зорін І.В., Квартальнов В.А., 1999; Федотов Ю.Н., Востоков І.Е., 2002). Фантазія туроператорів, що швидко реагує на соціально-економічні і політичні умови, що змінюються, постійно генерує нові види і форми турів. У зв'язку з цим фахівцям тургалузі необхідно проводити постійний моніторинг даної сфери і своєчасно вносити необхідні зміни, доповнення й уточнення в сучасну класифікацію видів туризму.

Перспективи подальших досліджень: необхідно дати конкретні й точні визначення кожному з вищеперелічених видів і форм туризму, внести багато з них до державних, офіційних переліків і нормативних документів, розробити спільно з фахівцями галузі для окремих видів критерії і оціночні шкали, привести запропоновану класифікацію у відповідність з європейськими і світовими стандартами.

Висновки

1. Проведені дослідження показали різноманіття як вже раніше відомих, так і нових, виниклих під впливом запитів суспільства і розвитку тургалузі, видів і форм туризму. У той же час в літературі нами не знайдено опису або є лише поверхневе, часто суперечливе, уявлення про деякі з цих видів туризму.

2. Результати дослідження дозволили запропонувати оновлену класифікацію форм і видів туризму, що найповніше відображає сучасні реалії розвитку туризму.

3. Запропонована класифікація може бути передумовою для впорядкування структури і змісту стратегічних планів розвитку сфери туризму. На її основі можуть бути визначені параметри ресурсного забезпечення галузі.

Література

1. Александрова А.Ю. Международный туризм: Учебник. - М.: Аспект Пресс, 2002. – 470 с.
2. Биржаков М.Б. Введение в туризм. – СПб.: «Издательский дом Герда», 2001. – 320 с.
3. Булашев А.Я. Спортивный туризм: Учебное пособие. – Харьков: ХГИФК, 1999. – 212с.
4. Булашев А.Я., Нечаев В.И., Ровный А.С. Спортивно-оздоровительный туризм: Учебное пособие. – Харьков, 2003. – 191 с.
5. Восколович Н.А. Маркетинг туристских услуг. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2001. – 167 с.
6. Дехтяр В.Д. Основы оздоровчо-спортивного туризма: Навч. посіб. Для закл. освіт. - К.: Наук. світ, 2003. - 200 с
7. Закон України Про внесення змін до Закону України „Про туризм” від 18.11.2003 № 1282-IV // Український туристичний вісник. – 2004. - № 1 – С. 18-34.
8. Квартальнов В.А. Туризм: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 320 с.
9. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. - Чернівці: Книги - ХХІ, 2003. - 300 с.
10. Любичева О.О. Методика розробки турів: Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 104 с.
11. Мацкевич Н.М., Калитка С.В., Овчаренко Т.Г. Структура міжнародного туристичного руху / Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. - № 12 – С. 16-18.
12. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно-правових актів / За заг. ред. проф. В.К.Федорченка. - К.: Юрінком Інтер, 2002. - 640 с.
13. Русский турист. – М., 1998. – Вып. 2. – 240 с.
14. Федеральний закон „Об основах туристской деятельности в РФ”. № 132-ФЗ от 24.11.1996 // Российская газета. 1996. 03 дек. С.4.
15. Федорченко В.К., Дворова Т.А. Історія туризму в Україні: Навч. посіб. / Передм. В.А. Смоля. – К.: Вища шк..., 2002. – 195с.
16. Федотов. Ю.Н., Востоков И.Е. Спортивно-оздоровительный туризм: Учебник. – М.: Сов. Спорт, 2002. – 361 с.
17. Франжіаллі Франческо. Тенденції розвитку міжнародного туризму. Лекція Генерального секретаря ВТО. - Київ.: КУТЕП, 2002.- 25с.
18. «WTO. Recommendations on Tourism Statistics». Madrid. 1993.